

PRIMENA ALTERNATIVNIH MERA ZA MALOLETNIKE U KRIVIČNOM PRAVU*

Dragan Jovašević*
Pravni fakultet u Nišu

Zoran Stevanović*
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu

Početakom 2006. godine u Republici Srbiji je stupilo na snagu novo maloletničko (materijalno, procesno i izvršno) krivično pravo. Na taj način je okončavajući reformu kaznenog prava Republika Srbija je sledila tendencije savremene kriminalne politike drugih razvijenih evropskih zemalja (Francuska, Nemačka, Hrvatska), pa je na poseban, specifičan način odredila krivičnopravni status maloletnika. Ta specifičnost se ogleda u više pravaca: 1) donet je Lex specialis - poseban Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica (ZOMUKD) čime su maloletnici u svom krivičnopravnom položaju u potpunosti odvojeni od statusa punoletnih lica kao učinilaca krivičnih dela, 2) određena je posebna nadležnost sudova za postupanje u krivičnim predmetima maloletnih učinilaca krivičnih dela, 3) predviđena je obavezna specijalizacija lica koja u organima krivičnog pravosuđa učestvuju u krivičnom postupku prema malololetnim učinocima krivičnih dela (uz prethodnu obuku i izdavanje licenci – "sertifikata") i 4) pored krivičnih sankcija zakon je prema maloletnim učinocima krivičnih dela predvideo mogućnost izricanja posebnih mera sui generis - vaspitnih naloga (uputstava ili preporuka) – kao sredstava restorativne pravde kojima se izbegava pokretanje ili vođenje krivičnog postupka.

* Rad je nastao kao rezultat na projektu "Prevenција kriminala i socijalnih devijacija" koji podržava Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije, broj 149016.

* E-mail: jovashana@ptt.rs

* E-mail: zoranstev_iksi@yahoo.com

*Upravo o primeni novih vrsta neformalnih (alternativnih) mera
prema maloletnim učinocima krivičnih dela govori i ovaj rad.*

*KLJUČNE REČI : zakon / maloletnik / krivično delo /
vaspitanje / vaspitni nalozi / sud*

POJAM MALOLETNIČKOG KRIVIČNOG PRAVA

Maloletničko krivično pravo¹ je deo, segment krivičnog prava jedne države koje zbog obilja specifičnih rešenja u poslednje vreme u nizu evropskih zemalja² dobija karakter samostalne pravne (pozitivno pravne), ali i naučne discipline. Radi se, naime, o posebnoj, zaokruženoj i autonomnoj celini koja sadrži niz specifičnih rešenja u odnosu na punoletne učinioce krivičnih dela³. Neretko se stoga u literaturi za ovu granu prava upotrebljava naziv para-krivično pravo ili kvazi-krivično pravo koje se odnosi na maloletna lica.

Dakle, maloletničko krivično pravo je skup zakonskih propisa kojima se određuje krivičnopravni status maloletnih lica⁴ (kao učinilaca krivičnih dela odnosno maloletnih lica kao žrtava krivičnih dela). To je pravo koje

¹ Termin maloletničko krivično pravo je gotovo uobičajen u pravnoj teoriji (G. Marjanovik, Makedonsko krivično pravo, Opšt del, Skopje, 1998. godine, str. 361 ili L.J. Bavcon, A. Šelih, Kazensko pravo, Splošni del, Ljubljana, 1999. godine, str. 230 ili D. Jovašević, Maloletničko krivično pravo, Beograd, 2008. godine, str.9-11). No, u pravnoj teoriji se za ovu granu prava upotrebljava i naziv "krivično pravo za maloletnike". Oba termina asociraju na krivično pravo "maloletničkog karaktera" koje stoji nasuprot punoletničkom krivičnom pravu (M. Škulić, Maloletnici kao učinioci i kao žrtve krivičnih dela, Beograd, 2003. godine, str. 368).

² U Nemačkoj, Francuskoj, Hrvatskoj, Makedoniji i sada Republici Srbiji je ova grana prava formalno izdvojena iz krivičnog zakona (zakonika). Tako je u Nemačkoj u primeni Zakon o maloletničkom krivičnom pravosuđu od 11. decembra 1974. godine (sa izmenama od 30. juna 1990. godine) – Jugendgerichtsgesetz, u Francuskoj je u primeni Ordonnance No. 45-174 du 2. fev. 1945. godine dopunjena Zakonom broj 2002-1138 od 9. septembra 2002. godine, u Hrvatskoj je u primeni Zakon o sudovima za mladež (Narodne novine Republike Hrvatske broj 111/1997, 27/1998 i 12/2002) od 22. oktobra 1997. godine (Više: F. Hirjan, M. Singer, Komentar Zakona o sudovima za mladež i kaznenih djela na štetu djece i maloljetnika, Zagreb, 2002. godine). Slična je situacija i u Republici Makedoniji gde je u primeni Zakon za maloletnička pravda (Služben vesnik na Republika Makedonija broj 87/2007) od 12. jula 2007. godine.

³ Z. Stojanović, Krivično pravo, Opšti deo, Beograd, 2005. godine, str. 344

⁴ Interesantno je da se u delu nemačke krivičnopravne teorije javljaju i takva mišljenja da se ovde radi o kriminalitetu lica koja nisu navršila 25 godina života (W. Sauer, Kriminologie, Berlin, 1950. godine, str. 108)

propisuje poseban tretman prema maloletnim učiniocima krivičnih dela⁵. Tako ovaj naziv za koji se često u pravnoj teoriji određuje kao kriminalno-politički postulat obuhvata granu prava sa krivičnopravnim odredbama koje se primenjuju na maloletne učinioce krivičnih dela i koje odslikavaju poseban, specifičan karakter ove grane prava. To je pravo koje se zasniva na ličnosti učinioca delikta (Taterstrafrecht), a ne na samom deliktu (Tatstrafrecht)⁶. Ili drugim rečima, to je sistem zakonskih pravnih propisa kojima se određuje sistem krivičnih sankcija za maloletne učinioce krivičnih dela⁷, a pod određenim uslovima i za punoletne učinioce, te postupak za izricanje i izvršenje ovih sankcija od strane nadležnih državnih organa. Stoga se može reći da maloletničko krivično pravo prelazi okvire krivičnog prava jer obuhvata ne samo krivičnopravne odredbe materijalnopravne sadržine, već i odredbe procesnog i izvršnog krivičnog prava na način, u meri i u obimu koji se odnosi na maloletne učinioce krivičnih dela.

Maloletničko krivično pravo tako predstavlja skup (sistem) zakonskih propisa kojima je regulisan položaj (prava i obaveze) maloletnika⁸ u krivičnom pravu u celosti⁹. Ove odredbe se, prvo, odnose na: a) pojam i vrste maloletnika kao subjekata krivičnog prava (aktivni i pasivni¹⁰ subjekt), b) vrste, uslove i način propisivanja i izricanja krivičnih sankcija prema maloletnim učiniocima krivičnih dela, v) postupak za izricanje krivičnih sankcija za maloletnike (koji predstavlja posebnu, specifičnu vrstu krivičnog postupka – specifičnog po organima za pokretanje i vođenje krivičnog postupka i za izricanje i izvršenje krivičnih sankcija, arhitektonici i toku postupka i učešću posebnih vandsudskih – posebno vankrivičnosudskih organa u postupku izricanja i izvršenja krivičnih sankcija) i na kraju g) postupak izvršenja izrečenih

⁵ G. Marjanović, Makedonsko krivično pravo, Opšt del, op.cit.str. 361

⁶ D.Jovašević, Krivično pravo, Opšti deo, Beograd, 2006. godine, str. 278

⁷ U istoriji krivičnog prava se mogu naći i takva shvatanja prema kojima je prva penitencijarna ustanova za maloletne učinioce krivičnih dela osnovana na inicijativu rimskog pape Klimenta IX još 1703. godine u Rimu da bi se kasnije ovakve ustanove osnivale i u drugim državama: Nemačkoj, Francuskoj, Švajcarskoj i Velikoj Britaniji (G. Marjanović, Makedonsko krivično pravo, Opšt del, op.cit. str. 362)

⁸ Maloletni učinioci krivičnih dela odavno imaju poseban status. Razlog za to treba tražiti u starosnom dobu u kome se nalaze ova lica koje je ispunjeno mnogobrojnim i neprestanim promenama, dobu koje je prožeto njihovim biološkim i psihološkim odnosno socijalnim sazrevanjem, a to sve zahteva i prilagođavanje mera krivičnog prava takvom uzrastu. A sve u težnji da se njihovo kriminalno ponašanje spreči u korenu s obzirom da od toga zavisi umnogome i njihov budući život (B. Čejović, Krivično pravo u sudskoj praksi, Knjiga prva, Opšti deo, Beograd, 1985. godine, str. 492)

⁹ O. Perić, Položaj maloletnika u jugoslovenskom krivičnom zakonodavstvu sa stanovišta zaštite ljudskih prava, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad, broj 1-3/2000. godine, str. 27-32

¹⁰ M. Vešović, Maloletnik kao objekt krivičnopravne zaštite, Pravna misao, Sarajevo, broj 7-8/1978. godine, str. 139-157

maloletničkih krivičnih sankcija. Ono se nizom svojih odredbi sadržinski, a i po formi izdvaja od krivičnog prava koje se inače primenjuje prema punoletnim učiniocima krivičnih dela. Pod određenim zakonom predviđenim uslovima ono se izuzetno primenjuje i prema punoletnim učiniocima krivičnih dela¹¹.

KARAKTERISTIKE MALOLETNIČKOG KRIVIČNOG PRAVA

U našem krivičnom pravu¹² Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika FNRJ iz 1959. godine¹³ izdvojene su odredbe o kažnjavanju maloletnih učinilaca krivičnih dela u posebno poglavlje¹⁴. Takođe u Zakoniku o krivičnom postupku¹⁵ su bile predviđene posebne odredbe o postupku prema maloletnicima (čl. 464-504. ZKP u Republici Srbiji u važnosti do donošenja posebnog zakona 2005. godine), dok Zakon o izvršenju krivičnih sankcija (u Republici Srbiji samo do 1. januara 2006. godine) predviđa postupak, način i uslove izvršenja izrečenih maloletničkih krivičnih sankcija. Tako je stvoreno maloletničko krivično pravo sa sledećim karakteristikama¹⁶:

1) krivičnopravne odredbe se ne odnose na lice koje u vreme izvršenja krivičnog dela nije navršilo 14 godina (član 2. ZOMUKD). Takva lica se nazivaju "deca" i oni nisu aktivni subjekt krivičnog prava. Prema njima je u potpunosti isključena primena krivičnog prava, ali oni zato podležu primeni odredbi nekih drugih grana prava (porodičnog prava, prava socijalnog staranja, prekršajnog prava i sl),

2) strogo posmatrano, jezičkim i gramatičkim tumačenjem pojam "maloletnog učinioca krivičnog dela"¹⁷ nije moguć, jer krivičnog dela nema bez postojanja krivice na strani njegovog učinioca (prema objektivno-subjektivnom shvatanju pojma krivičnog dela iz člana 14. KZ RS). Takođe je pojam krivice nespojiv (inkompatibilan) sa pojmom deteta,

¹¹ D. Jovašević, Leksikon krivičnog prava, Beograd, 2006. godine, str. 270

¹² Više: LJ. Lazarević, Propisi o maloletnicima, Beograd, 1958. godine

¹³ O. Perić, Pokret nove društvene odbrane i krivičnopravni položaj maloletnika, Zbornik Матице српске, Novi Sad, broj 88/1990. godine, str. 125-131

¹⁴ O. Perić, Decenija velikih promena u krivičnopravnom statusu maloletnika, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, Beograd, broj 1-2/1994. godine, str. 172-185

¹⁵ Zakonik o krivičnom postupku u primeni u Republici Srbiji Službeni list SRJ broj: 70/2001 i 68/2002 i Službeni glasnik Republike Srbije broj 58/2004, 85/2005 i 115/2005

¹⁶ Vidi: M. Bajer, Kriminalitet maloljetnika, Zagreb, 1967. godine; M. Bajer, Problem maloljetničkog kriminaliteta, Zagreb, 1969. godine; M. Singer, LJ. Miškaj Todorović, Delikvencija mladih, Zagreb, 1989. godine; S. Konstantinović Vilić, V. Miladinović, V. Đurđić, Kriminalitet maloletnica, Beograd, 1992. godine; F. Hirjan, M. Singer, Maloljetnici u krivičnom pravu, Zagreb, 2001. godine;

¹⁷ S. Konstantinović Vilić, Deca učinioci krivičnih dela u Nišu, Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, 1978. godine, str. 289-301; S. Konstantinović Vilić, Fenomenologija delikvencije ---+*

pa čak i sa pojmom maloletnika. Stoga i sam Krivični zakonik upotrebljava prilično nemuštu formulaciju "maloletnik koji je izvršio protivpravno delo koje je u zakonu predviđeno kao krivično delo". I dalje, isključeno je postojanje i utvrđivanje krivice maloletnih učinilaca krivičnih dela u krivičnom postupku¹⁸,

3) maloletničko krivično pravo kao zaokruženi sistem krivičnopravnih propisa koji se primenjuju prema maloletnim učiniocima krivičnih dela je lišeno brojnih pojmova i instituta koje inače poznaje "klasično, standardno" krivično pravo koje se primenjuje prema punoletnim licima kao što su: krivica, kazna, kazneni i retributivni sistem, srazmernost kazne stepenu opasnosti učinioca i težine učinjenog krivičnog dela, odmeravanje kazne za dela u sticaju¹⁹,

4) sistem maloletničkog krivičnog prava treba da bude podređen kriminalno-političkim ciljevima – a to je vaspitanje maloletnog učinioca krivičnog dela i njegovo prevaspitanje (čime se u prvi plan stavlja princip vaspitavanja, a ne princip kažnjavanja)²⁰. Na taj način je istaknut specijalno preventivni karakter ove grane prava čime je napušten njegov dotadašnji "terapeutski" karakter²¹. U teoriji se stoga ističe da su maloletničke krivične sankcije, u prvom redu mere pomoći, mere socijalizacije sa što manje elemenata prinude, ograničenja prava i slobode

¹⁸ Više: A. Carić, *Mlađe osobe u kaznenom pravu*, Zagreb, 2002. godine

¹⁹ M. Aćimović, *Neki aspekti maloletničke delikvencije u SR Bosni i Hercegovini*, Pravna misao, Sarajevo, broj 1-2/1980. godine, str. 96-99

²⁰ M. Singer, L.J. Miškaj Todorović, *Analiza nekih obilježja kriminaliteta maloljetnika u Republici Hrvatskoj s posebnim naglaskom na vrstu kaznenih djela i mjesto njihovog izvršenja*, Policija i sigurnost, Zagreb, broj 3/1992. godine, str. 157-172

²¹ Prvobitni represivni model krivičnopravnog položaja maloletnika se ističe po tome da je maloletnik tretiran kao "delikvent u minijaturi", a njegov pravni položaj je karakterisalo blaže kažnjavanje zavisno od uzrasta i nešto povoljniji režim izdržavanja izrečene kazne (N. Milošević, *Maloletničko krivično zakonodavstvo Srbije i Crne Gore i Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i drugi pravni standardi*, Zbornik radova, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i krivično zakonodavstvo Srbije i Crne Gore, Zlatibor, 2004. godine, str.261) koji je dugo vremena osporavan i podvrgavan snažnoj kritici posebno u 20. veku, te je postepeno potiskivan da bi konačno pedesetih godina 20. veka zamenjen zaštitničkim modelom (O. Perić, *Položaj maloletnika u jugoslovenskom krivičnom zakonodavstvu sa stanovišta zaštite ljudskih prava*, Zbornik radova, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, broj 1-3/2000-2001. godine, str. 27) da bi krajem 20. veka u ovoj oblasti počeo sve više da se primenjuje i novi "pravosudni model ili model pravičnosti" prema kome "maloletnik i njegove potrebe nisu više ono što je primarno i o čemu treba isključivo da se vodi računa već se u prvi plan ističe žrtva krivičnog dela i interesi samog društva čime se ističe sistem restorativne pravde" (M.Škulić, I. Stevanović, *Maloletni delikventi u Srbiji*, Beograd, 1999. godine, str. 13)

i represije, a sve više mere pomoći, brige, nadzora i otklanjanja i predupređivanja smetnji i uslova za njihov normalan i nesmetan razvoj i sazrevanje. To u krajnjoj liniji i odgovara tzv. Havanskim pravilima koje je OUN usvojila 1990. godine koja u odnosu na maloletne učinioce krivičnih dela zahteva isključenje ili svodjenje na minimum bilo kakvog oblika lišenja slobode (član 11. tačka b.),

5) među krivičnim sankcijama koje se primenjuju prema maloletnim učiniocima krivičnih dela primat imaju vaspitne mere nad kaznom²² koja predstavlja izuzetak izražen u primeni kazne maloletničkog zatvora²³. Zakon poznaje devet vaspitnih mera sistematizovanih u tri grupe: 1) mere upozorenja i usmeravanja (koje su u Republici Srbiji zamenile ranije postojeće disciplinske mere), 2) mere pojačanog nadzora i 3) zavodske mere,

6) maloletničkim zatvorom se može kazniti samo izuzetno stariji maloletnik ako je izvršio teško krivično delo za koje je predviđena kazna zatvora preko pet godina²⁴. Dakle, vaspitne mere su osnovni oblik reagovanja društva prema maloletnim učiniocima krivičnih dela²⁵. Pri tome, u primeni vaspitnih mera treba ići postepeno, stepenasto. Naime, prioritet u primeni imaju blaže vaspitne mere (mere upozorenja i usmeravanja), a tek potom teže vaspitne mere (mere pojačanog nadzora) i na kraju zavodske vaspitne mere. Štaviše primat u primeni imaju ne krivične sankcije²⁶, već njihovi supstituti koji imaju karakter neformalne sankcije pri čemu je i takva njihova primena svedena na najmanju moguću meru²⁷,

²² Prema raspoloživim statističkim podacima (Saopštenje 268. Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije) u periodu od 1997. do 2002. godine na području Republike Srbije od ukupno izrečenih krivičnih sankcija prema maloletnim učiniocima krivičnih dela zavodske vaspitne mere učestvuju sa 1-2,7 %, a kazna maloletničkog zatvora sa 0,6- 1,7 % (N. Milošević, Maloletničko krivično zakonodavstvo Srbije i Crne Gore i Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i drugi pravni standardi, Zbornik radova, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i krivično zakonodavstvo Srbije i Crne Gore, Zlatibor, 2004. godine, str.264)

²³ M. Obretković, Pravni status maloletnih prestupnika između pravde i socijalne zaštite, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 1993. godine, str. 77-92; H. Šijerčić Čolić, Asocijalno ponašanje djece i maloljetnika – uzroci i oblici reakcije u sistemu krivičnog pravosuđa u BiH na takvo ponašanje, Pravna misao, Sarajevo, broj 9-10/2001. godine, str. 30-36

²⁴ Više: M. Singer, Kaznenopravna odgovornost mladeži, Zagreb, 1998. godine

²⁵ D. Dimitrijević, Maloljetnici pred krivičnim sudom, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, 1958. godine, str. 51-58

²⁶ S. Konstantinović Vilić, V. Miladinović, V. Đurđić, Primena krivičnopravnih mera prema maloletnim prestupnicima, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, Beograd, broj 1-2/1994. godine, str. 134-147

²⁷ Iako primena kazni prema maloletnicima predstavlja izuzetnu zakonsku mogućnost, ipak postoje i takva krivična zakonodavstva koja predviđaju široku lepezu kazni koje se primenjuju prema maloletnim učiniocima krivičnih dela. Tako Ruski krivični zakonik u čl. 87. propisuje da

7) pored i umesto krivičnih sankcija moderna krivična zakonodavstva (Nemačka, Francuska, Makedonija, Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina) poznaju različite mere alternativnog karaktera²⁸ (supstituti krivičnih sankcija) čija se primena preporučuje prema teoriji neintervenisanja²⁹ kad god je moguće izbegavanje krivičnog pravosuđa preko skretanja krivičnog postupka – diverzionog postupka (diversion)³⁰ posebno kada se radi o bagatelnom, epizodnom, primarnom, situacionom ili slučajnom kriminalitetu³¹.

To su različite mere sui generis u vidu vaspitnih naloga, uputstava, zabrana ili preporuka čiji je cilj da se izbegne ili odloži vođenje krivičnog postupka prema maloletnom učiniocu krivičnog dela. Zapravo cilj je primene ovih mera skretanje postupka prema maloletnim licima sa krivičnog prava na druge grane prava (npr. porodično pravo ili pravo socijalnog staranja). Ovakvo je rešenje u skladu sa članom 40. stav 3. tačka b. Konvencije UN o pravima deteta³² koja zahteva od država potpisnica da preuzmu mere kad god je moguće i poželjno da se uvedu mere postupanja sa decom i maloletnicima koja su prekršila zakon bez pribegavanja sudskom postupku,

8) novi zakonski propisi predviđaju sudsku zaštitu maloletnika u postupku izvršenja izrečenih maloletničkih krivičnih sankcija umesto ranije postojeće zaštite u upravnom sporu,

prema maloletnicima koji su izvršili krivično delo može biti odmerena kazna ili se prema njima mogu primeniti vaspitne mere. U čl. 88. navodi se više kazni koje se mogu izreći maloletnicima: novčana kazna, lišenje prava na bavljenje određenom delatnošću, obavezni rad, popravni rad, izolacija i lišenje slobode do deset godina (I. Fedosov, T. Skuratov, Ugolovnij kodeks Rossijskoj federaciji, Garant, Moskva, 2005. godine, str.65-66)

²⁸ B. Cvjetko, Formalne i neformalne sankcije u maloljetničkom kaznenom pravu, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, broj 2/1999. godine, str. 341-356; S. Konstantinović Vilić, M. Kostić, Diverzioni modeli i alternativne krivične sankcije primenjene prema maloletnicima u sukobu sa zakonom, Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, broj 50/2007. godine, str. 87-102

²⁹ O. Perić, Alternativne mere i sankcije u novom krivičnom zakonodavstvu o maloletnicima, Bilten Okružnog suda u Beogradu, Beograd, broj 69/2005. godine, str.7-10

³⁰ U pravnoj teoriji se osporava upotreba termina "diverzioni model" krivičnog postupka prema maloletnicima posebno kada se ima u vidu praktičan značaj primene principa oportuniteta u postupku prema maloletnicima koji se naziva diverzionim postupanjem u nemačkoj krivičnoprocesnoj teoriji pri čemu diverzija znači jedan oblik skretanja sa opšteg, uobičajenog, redovnog krivičnog postupka. Diverzioni postupak znači samo da se postupak okončava na drugačiji način nego što je to uobičajeno po opštim pravilima (M. Škulić, Maloletnici kao učinioci i kao žrtve krivičnih dela, Beograd, 2003. godine, str. 134-135)

³¹ D. Foks, Restorativno pravo – upotreba obiteljskih grupnih savjetovanja u britanskom pravosudnom sistemu za maloljetnike, Kriminologija i socijalna integracija, Zagreb, broj 2/2004. godine, str. 111-126

³² Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori broj 15/90

9) nove su i odredbe o nadzoru nad izvršenjem vaspitnih mera. Sudija za maloletnike koji je izrekao vaspitnu meru i javni tužilac za maloletnike vrše nadzor nad sprovođenjem izrečenih vaspitnih mera. U tom smislu oni su dužni da: a) prate rezultate izvršenja izrečene vaspitne mere, b) obilaze maloletnika smeštenog u zavodu ili drugoj ustanovi u koju je maloletnik smešten, v) vrše neposredan uvid i g) razmatraju izveštaje o toku izvršenja izrečene vaspitne mere. Takođe, zakonom je obavezan nadležni organ starateljstva da svakih šest meseci dostavlja sudu i javnom tužiocu za maloletnike izveštaj o toku izvršenja ostalih vaspitnih mera (posebnih obaveza i mera pojačanog nadzora).

No, sudija za maloletnike može zahtevati od organa starateljstva³³ ove izveštaje i u kraćim vremenskim periodima kao što može da ovakve izveštaje zatraži i od drugih stručnih lica ako oni postoje u sudu (socijalnog radnika, psihologa, pedagoga, specijalnog pedagoga i dr). Konačno, uprava zavoda ili druge ustanove u kojoj je maloletnik smešten je dužna da svakih šest meseci sudu i javnom tužiocu za maloletnike dostavlja izveštaj o rezultatima primene izrečene vaspitne mere s tim što se na zahtev suda ovaj izveštaj može dostavljati i u kraćem vremenskom periodu i

10) na drugačiji način je sada uređena i pomoć maloletniku posle izvršenja zavodskih vaspitnih mera odnosno kazne maloletničkog zatvora. Sada je postinstitucionalni tretman i prihvatanje maloletnika uređen na drugačiji način gde je potencirana veća uloga i aktivnost nadležnog organa starateljstva³⁴. Ovaj organ zapravo za sve vreme trajanja izvršenja izrečenih maloletničkih krivičnih sankcija institucionalnog karaktera održava stalnu saradnju i kontakt ne samo sa ustanovom u kojoj se maloletnik nalazi i sa samim maloletnikom, već i sa njegovom porodicom kako bi se ona pripremila i osposobila za vraćanje maloletnika u raniju socijalnu sredinu i njegovo uključivanje u normalan i društveno koristan život i aktivnosti.

I u oblasti maloletničkog procesnog prava koje je počelo da se primenjuje 1. januara 2006. godine uneto je niz novih rešenja koja treba da doprinesu uspešnosti i efikasnosti sprovedenog krivičnog postupka prema maloletnim učiniocima krivičnih dela odnosno ostvarenju

³³ M. Paunović, Uloga socijalnih službi u prevenciji maloletničkog prestupništva, Beograd, 1980. godine, str. 89-111

³⁴ N. Milošević, Mesto i uloga sistema socijalne zaštite u primeni Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica u Srbiji, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 4/2007. godine, str. 9-17

zakonom propisane svrhe maloletničkih krivičnih sankcija³⁵. Među najznačajnijim karakteristikama maloletničkog krivičnog procesnog prava naročito se ističu sledeće:

1) u našem pravnom sistemu postoje posebni organi³⁶ maloletničkog krivičnog pravosuđa³⁷: posebna odeljenja za maloletničku delikvenciju u policijskim upravama (organima unutrašnjih poslova), posebni javni tužilac za maloletnike i posebni sudija³⁸ za maloletnike odnosno veća za maloletnike pri okružnom sudu. Sva lica koja postupaju u krivičnom postupku prema maloletnicima moraju da poseduju posebna, specijalna znanja iz oblasti o pravima deteta i prestupništvu (delikvenciji) mladih³⁹. Veće za maloletnike u prvostepenom sudu je sastavljeno od sudije za maloletnike i dvojice sudija porotnika različitog pola (koji moraju biti iz reda nastavnika, učitelja, vaspitača i drugih stručnih lica koja imaju iskustvo u radu sa decom i mladima),

2) za razliku od stvarne nadležnosti suda koji vodi krivični postupak prema maloletnim učiniocima krivičnih dela – okružnog suda, mesna nadležnost suda se utvrđuje prema mestu prebivališta odnosno mestu boravišta maloletnika. Pri tome posebnu i aktivnu ulogu u krivičnom postupku (pri

³⁵ H. Sijerčić Čolić, O ulozi krivičnog postupka u resocijalizaciji maloletnog učinioca krivičnog dela, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, 1981. godine, str. 233-243

³⁶ A. Carić, Organi za izricanje mjera prema maloljetnicima, Split, 1965. godine, str. 76-89

³⁷ Smatra se da su istorijski posmatrano prve ustanove za smeštaj maloletnika osnovane još 1703. godine u Rimu pod uticajem pape Klementa IX (G. Marjanović, Makedonsko krivično pravo, Opšt del, op.cit. str. 362) da bi kasnije ustanove slične sadržine osnovane i u Engleskoj, Nemačkoj, Francuskoj i Švajcarskoj. I danas u pojedinim zemljama (skandinavskog pravnog sistema) maloletničko krivično pravo primenjuju vanduski – administrativni organi: odbori ili saveti za dečju zaštitu ili saveti za socijalnu zaštitu (A. Carić, Problemi maloletničkog sudstva, Split, 1971. godine, str. 190)

³⁸ T.F. Geraghty, The debate over the future of juvenile courts, The Journal of criminal law and criminology, broj 1/1997. godine, str. 1-14

³⁹ U tom pogledu je naročito značajna aktivnost Pravosudnog centra za obuku i usavršavanje koji u saradnji sa resornim ministarstvom Vlade Republike Srbije, naučnim i stručnim ustanovama, stručnim i profesionalnim udruženjima, nevladinim organizacijama organizuje redovna stručna savetovanja, obuke, provere znanja i vrši sertifikovanje: sudija za maloletnike, javnih tužilaca za maloletnike, advokata, sudija i javnih tužilaca koji postupaju u postupcima gde se maloletno lice javlja kao oštećeno lice, radnika organa unutrašnjih poslova i punomoćnika maloletnih oštećenih. U organizaciji Pravosudnog centra je u periodu od 6. decembra 2005. do 30. marta 2006. godine održano 43 seminaru u koje je bilo uključeno 3.321 predstavnika sistema maloletničkog krivičnog pravosuđa. Radi se zapravo o licima koja su obuhvaćena prvom fazom "edukativnog ciklusa" čime su oni stekli "sertifikat" (I. Stevanović, N. Milošević, Neophodne pretpostavke za primenu Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Zbornik radova, Novo krivično zakonodavstvo: dileme i problemi u teoriji i praksi, Beograd, 2006. godine, str. 486)

izricanju i izvršenju vaspitnih naloga odnosno vaspitnih mera) imaju i organi vankrivičnog pravosuđa – organ starateljstva⁴⁰,

3) u nekim drugim krivičnopravnim sistemima u postupku prema maloletnim učiniocima krivičnih dela učestvuju ne samo sudski⁴¹, već i posebni vansudski, administrativni (upravni) organi: npr. lokalni organi socijalne zaštite (Danska), odbor za dečju zaštitu (Norveška) ili odbor za maloletnike (Škotska),

4) u krivičnom postupku prema maloletnicima⁴² organi krivičnog gonjenja i suda imaju široka diskreciona ovlašćenja⁴³ u pogledu pokretanja, vođenja ili okončanja shodno načelu oportuniteta⁴⁴. Prvo, javni tužilac za maloletnike odnosno sudija za maloletnike mogu odlučiti da izreknu u smislu člana 5. ZOMUKD maloletniku jedan ili više vaspitnih naloga (koji nisu krivične sankcije) umesto da pokrenu krivični postupak⁴⁵ ili pak da pokrenuti krivični postupak obustave ako se radi o krivičnom delu za koje je propisana kazna zatvora do pet godina ili novčana kazna,

5) prema članu 58. ZOMUKD javni tužilac za maloletnike u slučaju izvršenja krivičnog dela za koje je propisana kazna zatvora do pet godina ili novčana kazna može da odluči da ne zahteva pokretanje krivičnog postupka prema maloletnom učiniocu takvog dela ako smatra da ne bi bilo celishodno da se vodi krivični postupak prema maloletniku s obzirom na prirodu krivičnog dela i okolnosti pod kojima je delo učinjeno, raniji život maloletnika i njegova lična svojstva,

⁴⁰Vidi: O. Perić, *Krivičnopravni položaj maloletnika*, Beograd, 1975. godine ; O. Perić, *Komentar krivičnopravnih propisa o maloletnicima*, Beograd, 1995. godine

⁴¹ O. Perić, *Posebni sudovi za maloletnici (nastanovanje, razvoj, nadležnost)*, Pravna misla, Skoplje, broj 6/1975. godine, str. 26-38

⁴² J. Popadić, *Postupak prema maloletnicima i učešće organa starateljstva u njemu*, Pravni život, Beograd, broj 5-6/1960. godine, str. 32-36

⁴³ Nove zakonske odredbe daju javnom tužilaštvu široke mogućnosti primene načela svrsishodnosti pretkrivičnog postupka, a posebno primene izvansudske nagodbe i uslovnog oportuniteta uz primenu posebnih obaveza prema maloletnom učiniocu krivičnog dela pri čemu ovom organu pomažu psiholozi, pedagozi i socijalni radnici, ali koji se nalaze izvan ovog organa (LJ. Knežević Tomašev, *Primena Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica – problemi u praksi*, Bilten Vrhovnog suda Srbije, Beograd, broj 3/2006. godine, str. 156-160)

⁴⁴ S. Gazivoda, *U susret novom krivičnom zakonodavstvu za maloletnike*, Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije, Beograd, broj 2/2005. godine, str. 51-59

⁴⁵ Zakon o sudovima za mladež Republike Hrvatske u čl. 64. predviđa specifično rešenje kada propisuje primenu izvansudske nagodbe između maloletnog učinioca krivičnog dela i oštećenog pre nego što državni tužilac odluči o svrsishodnosti pokretanja krivičnog postupka

6) kada je vaspitna mera ili kazna maloletničkog zatvora izrečena maloletniku i toku je njihovo izvršenje, javni tužilac za maloletnike može da odluči da ne zahteva pokretanje krivičnog postupka za drugo krivično delo maloletnika ako s obzirom na težinu učinjenog dela i kaznu odnosno vaspitnu meru koja se izvršava ne bi imalo svrhe vođenje krivičnog postupka i izricanje krivične sankcije za drugo delo. U tom slučaju on obaveštava u roku od osam dana oštećenog koji može od veća za maloletnike neposredno višeg suda da zahteva da odluči o pokretanju krivičnog postupka i u ovim slučajevima. Princip korisnosti je primarniji od principa pravičnosti (Justice model) i zaštitničkog principa,

7) diskreciona ovlašćenja suda za maloletnike⁴⁶ sastoje se dalje ne samo u širokoj slobodi pri izboru jednog ili više vaspitnih naloga odnosno vaspitnih mera, nego i u mogućnosti da već izrečenu vaspitnu meru zameni drugom pogodnijom merom ili je pak obustavi od daljeg izvršenja ako to zahteva konkretna situacija⁴⁷.

Dakle, kao najznačajnije novine u oblasti maloletničkog procesnog krivičnog prava se mogu istaći sledeće: a) uspostavljanje isključive nadležnosti okružnog suda u krivičnom postupku prema maloletnicima; b) specijalizacija svih učesnika (javnog tužioca, sudije, advokata, punomoćnika, radnika organa unutrašnjih poslova⁴⁸) u krivičnom postupku prema maloletnicima; v) dalje približavanje u procesnom smislu položaja maloletnika i mlađih punoletnih lica; g) u krivičnom postupku je obavezna odbrana od strane advokata za sva krivična dela maloletnika⁴⁹; d) pitanje uslovljenog oportuniteta⁵⁰ krivičnog gonjenja maloletnih učinilaca krivičnih dela. Tako javni tužilac za maloletnike može da odluči da ne zahteva pokretanje krivičnog postupka prema maloletniku iako postoje dokazi iz kojih proizilazi osnovana sumnja da je učinjeno krivično delo ako smatra da to ne bi bilo celishodno s obzirom na prirodu krivičnog dela i okolnosti pod kojima je učinjeno, raniji život maloletnika i njegova lična svojstva. Isto tako, ako je u toku izvršenje izrečene kazne ili vaspitne mere, javni tužilac za

⁴⁶ B. Čejović, Neke karakteristike krivičnog postupka prema maloletnicima, Pravna misao, Sarajevo, broj 1-2/1970. godine, str. 51-64

⁴⁷ L.J. Jovanović, D. Jovašević, Krivično pravo, Opšti deo, Beograd, 2003. godine, str.311-312

⁴⁸ D. Bakić, Uloga policije u prevenciji delikventnog ponašanja djece u Republici Hrvatskoj, Kriminologija i socijalna integracija, Zagreb, broj 2/1994. godine, str. 198-209

⁴⁹ M. Obretković, Krivični postupak prema maloletnicima – načela postupka i prava okrivljenog, Zbornik radova, Aktuelna pitanja maloletničke delikvencije i mere za obezbeđenje prisustva okrivljenog u krivičnom postupku, Beograd, 1995. godine, str. 43-54

⁵⁰ M. Škulić, Princip oportuniteta u krivičnom postupku prema maloletnicima, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 7-8/1997. godine, str. 66-68

maloletnike može da odluči da ne zahteva pokretanje krivičnog postupka za drugo novoizvršeno krivično delo maloletnika ako s obzirom na težinu učinjenog dela kao i na kaznu odnosno vaspitnu meru koja se izvršava ne bi imalo svrhe vođenje krivičnog postupka i izricanje krivične sankcije. Svoju odluku o nepokretanju krivičnog postupka javni tužilac može da uslovi pristankom maloletnika odnosno njegovog roditelja, usvojioca ili staraoca kao i spremnošću maloletnika da prihvati ili ispuni jedan ili više postavljenih vaspitnih naloga; đ) isključena je primena mere "policijskog zadržavanja" prema maloletnom učiniocu krivičnog dela; e) redukovanje primene krivičnoprocesne mere pritvora⁵¹ u postupku prema maloletnicima u cilju afirmisanja alternativnih mera⁵². Naime, prema maloletnicima se pritvor može odrediti samo izuzetno i to ako su ispunjeni uslovi iz čl. 142. st. 2. Zakonika o krivičnom postupku (ZKP) pod uslovom da se svrha radi čijeg ostvarenja je određen pritvor ne može postići merom privremenog smeštaja⁵³ maloletnika u prihvatilište, vaspitnu ustanovu ili drugu sličnu ustanovu iz čl. 66. ZOMUKD. Pri tome je izričito predviđeno da se vreme koje je maloletnik proveo u pritvoru kao i svako drugo lišenje slobode obavezno uračunava u trajanje izrečenih vaspitnih mera: upućivanja u vaspitnu ustanovu ili upućivanja u vaspitno popravni dom kao i u kaznu maloletničkog zatvora; ž) veći je značaj sednice veća za maloletnike u svim fazama krivičnog postupka za maloletnike i z) praktičnije je rešeno pitanje naknade troškova krivičnog postupka i ispunjene obaveze iz usvojenog imovinsko-pravnog zahteva oštećenog.

POLOŽAJ MALOLETNIH UČINILACA KRIVIČNIH DELA

Osnovni predmet maloletničkog krivičnog prava jeste utvrđivanje krivičnopravnog položaja maloletnih lica⁵⁴ kao učinilaca krivičnih dela. U tom smislu se kao maloletnik smatra lice koje je u vreme izvršenja krivičnog dela navršilo četrnaest, a nije navršilo osamnaest godina (član

⁵¹ D. Perović, *Određivanje pritvora prema maloletnicima*, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 7-8/1994. godine, str.11-15

⁵² N. Milošević, *Lišenje slobode maloletnika - pritvor i alternative*, Pravni život, Beograd, broj 9/2006. godine, str. 836-846

⁵³ Jedna od novina koju poznaje novo maloletničko procesno krivično pravo je svakako i privremena mera smeštaja i nadzora maloletnika u slučaju kada ga u toku krivičnog postupka treba izdvojiti iz sredine koja na njega štetno deluje, ali i kada je potrebno da mu se obezbedi privremena zaštita, smeštaj i nadzor.

⁵⁴ Prema članu 1. Konvencije o pravima deteta, dete je svako ljudsko biće koje nije navršilo 18 godina ukoliko se po zakonu koji se primenjuje na dete, punoletstvo ne stiče ranije (Više: M. Petrović, N. Vučković Šahović, I. Stevanović, *Prava deteta u Srbiji*, Beograd, 2006. godine)

3. ZOMUKD). Lica u uzrastu do 14 godina se nazivaju deca i prema njima se ne mogu primeniti krivične sankcije, niti druge krivičnopravne mere. To znači da ova lica ne mogu da budu aktivni subjekt krivičnog dela⁵⁵.

U savremenom krivičnom pravu granice maloletstva su određene na različit način. Tako čl. 31-32. Krivičnog zakonika Bugarske smatraju decom - lica uzrasta do 14 godina, maloletnike - lica uzrasta od 14 do 18 godina i punoletna lica – uzrasta preko 18 godina⁵⁶. Slično rešenje predviđa i novodoneti Zakon za maloletničku pravdu Republike Makedonije⁵⁷. Ovaj zakon razlikuje tri kategorije maloletnih lica: a) dete, b) mlađeg maloletnika i v) starijeg maloletnika.

U članu 12. ovaj zakon određuje da su maloletnici lica uzrasta od navršene četrnaeste do nenavršenih osamnaest godina. Lica koja su u vreme izvršenja krivičnog dela u uzrastu od sedam do četrnaest godina nazivaju se deca u riziku. To su lica koja su izvršila krivično delo ili prekršaj usled zavisnosti od upotrebe opojnih droga, psihotropnih supstancija ili alkohola, deca koja su ometena u razvoju, deca žrtve nasilja, vaspitno ili socijalno zapuštena deca koja su se našla u situaciji koja otežava ili onemogućava ostvarivanje vaspitne funkcije porodice ili deca koja nisu uključena u sistem obrazovanja ili vaspitanja ili deca koja su se odala piću, skitničanju ili prostituciji i koja su zbog takvih svojstava došla ili mogu da dođu u sukob sa zakonom. Ova lica ne odgovaraju za učinjeno krivično delo. Prema ovim licima, njihovoj porodici ili staraocu sud ili drugi nadležni državni organ (centar za socijalni rad, javno tužilaštvo, organ unutrašnjih poslova i ustanova za izvršenje sankcija za maloletnike) mogu da primene mere pomoći i zaštite (član 13. Zakona za maloletničku pravdu) koje se sastoje u oduzimanju ili ograničavanju sloboda i prava deteta.

Mlađi maloletnik u riziku je lice uzrasta od 14 do 16 godina koje je izvršilo krivično delo za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine ili prekršaj i koje je zavisno od upotrebe opojnih droga, psihotropnih supstancija ili alkohola ili koje ima smetnje u razvoju ili je vaspitno ili socijalno zapušteno lice kod koga postoje takva svojstva koja otežavaju ili onemogućavaju ostvarivanje vaspitne funkcije porodice i koje je takvih svojstava da je došlo ili da može da dođe u sukob sa zakonom⁵⁸. Konačno, stariji maloletnik (u riziku) je lice koje je u vreme

⁵⁵ D. Dimitrijević, Maloletnici pred krivičnim sudom, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, 1958. godine, str. 51-58

⁵⁶ I. Nenov, Nakazatelno pravo na Republika Bulgaria, Obša čast, Knjiga vtora, Sofija, 1992.

⁵⁷ Služben vesnik na Republika Makedonija broj 87/2007 od 12. jula 2007. godine

⁵⁸ G. Marjanovik, Makedonsko krivično pravo, Opšt del, op.cit. str. 365

izvršenja krivičnog dela uzrasta od navršene šesnaeste do nenavršene osamnaeste godine života.

I Zakon o sudovima za mladež Republike Hrvatske⁵⁹ u članu 4. na identičan način određuje pojam i vrste maloletnih učinilaca krivičnih dela. Zakon pri tome razlikuje tri kategorije ovih lica. To su: a) dete – lice uzrasta do četrnaest godina koje ne podleže krivičnoj odgovornosti, b) mlađi maloletnik- lice uzrasta od 14 do 16 godina prema kome se mogu izricati samo vaspitne (odgojne) mere i) stariji maloletnik – lice koje je navršilo šesnaest, ali nije navršilo osamnaest godina prema kome se mogu izricati vaspitne mere, a izuzetno i kazna maloletničkog zatvora. I Krivični zakonik Ruske federacije⁶⁰ u članu 14. određuje da se kao maloletnici smatraju lica koja su u vreme izvršenja krivičnog dela navršila 14 godina, ali nisu navršila 18 godina.

Član 17. Krivičnog zakonika NR Kine određuje da se krivična odgovornost stiče sa navršenih 18 godina. Lica uzrasta od 14 do 18 godina se blaže kažnjavaju, ali ako takva lica izvrše sledeća krivična dela: namerno ubistvo ili namerno nanošenje štete drugom licu ili pak izvrše silovanje, razbojništvo, trgovinu opojnim drogama, paljevinu, eksploziju ili trovanje - tada podležu krivičnoj odgovornosti⁶¹. Slično rešenje poznaje i Krivični zakonik Italije⁶² koji predviđa kao minimalnu starosnu granicu za krivičnu odgovornost maloletnika 14 godina. Lica uzrasta od 14 do 18 godina imaju smanjeni obim krivične odgovornosti (minors), a lica uzrasta od 18 uživaju punu krivičnu odgovornost (adults)⁶³.

Grčki krivični zakonik u članu 121. kao decu smatra lica uzrasta do 12 godina, a mlađi maloletnici su lica u uzrastu od 12-17 godina, dok su stariji maloletnici lica uzrasta od 17-21 godina⁶⁴. Član.11. Češkog krivičnog zakonika kao decu smatra lica u uzrastu do 15 godina, a maloletnici su lica uzrasta od 16-18 godina koji su delimično krivično odgovorni za izvršeno krivično delo⁶⁵. Takođe član 122-8. francuskog Krivičnog zakonika određuje da se krivičnopravna sposobnost stiče sa navršenih 13 godina, a lica uzrasta od 13 do 18 godina smatraju se maloletnicima⁶⁶. Švedski

⁵⁹ Narodne novine Republike Hrvatske broj 111/97, 27/98 i 12/2002

⁶⁰ I. Fedosova, T. Skuratova, Uголовnij kodeks Rossijskoj federaciji, Moskva, 2005. godine, str.24

⁶¹ C. D. Paggie, Chinese Criminal Law, Peking, 1997. godine, str.37

⁶² J. Baviera, Diritto minorile, Milano, 1957. godine, str. 149-183 ; F. Uccella, Minore e diritto, Roma, 2003. godine, str. 87-114

⁶³ Compendio di diritto penale, Parte generale e speciale, Napoli, 2001. godine, str. 137

⁶⁴ N. Lolis, G. Mangakis, The Greek penal code, London, 1973. godine, str.48

⁶⁵ Trestny zakon s izmeneniami i dopolneniami, Prag, 1974. godine, str.16

⁶⁶ P. Poncela, Droit de la peine, Themis, Paris, 2003. godine, str. 78

Krivični zakonik u šestom odeljku, prvog poglavlja kao donju granice odgovornosti za krivična dela određuje 15 godina⁶⁷.

Specifično rešenje predviđa Krivični zakonik Ukrajine⁶⁸ u članu 10. Naime, ovaj zakonik propisuje da krivičnoj odgovornosti podležu lica starija od 16 godina. Lica koja su, pak, učinila krivično delo u uzrastu od 14 do 16 godina su krivično odgovorna samo pod uslovom da su učinila teška krivična dela za koja je propisana stroga vrsta i mera kazne (uslovna ograničena krivična odgovornost) kao što su: ubistvo; napad na sudiju, radnika pravosudnog organa ili vojno lice; telesnu povredu; silovanje; krađu; pljačku; razbojništvo; teško huliganstvo (siledžijsko ponašanje); oštećenje važnih privrednih objekata, magistralnih gasovoda i naftovoda, pri otežavajućim okolnostima; namerno uništenje ili oštećenje državne, kolektivne ili lične imovine građana s teškim posledicama i namerno izazivanje železničke nesreće.

Maloletnici se kao učinioci krivičnih dela (što proizilazi iz navedenih zakonskih rešenja) u našoj zemlji dele prema uzrastu na dve kategorije: mlađi i stariji maloletnici. Mlađi maloletnici⁶⁹ su lica uzrasta od navršениh četrnaest do nenavršenih šesnaest godina, dok su stariji maloletnici⁷⁰ lica koja su navršila šesnaest, ali nisu navršila osamnaest godina. Pored njih u određenim slučajevima maloletničko krivično pravo se primenjuje i na mlađa punoletna lica – lica su koja su vreme izvršenja krivičnog dela navršila osamnaest godina, a u vreme suđenja nisu navršila dvadeset jednu godinu.

POJAM I VRSTA ALTERNATIVNIH MERA

Prema maloletnicima

Najznačajnija novina novog maloletničkog krivičnog prava jeste uvođenje alternativnih (diverzionih) mera⁷¹ koje treba da vode skretanju

⁶⁷ N. Bishop, Swedish Penal Code, Stockholm, 1999. godine, str. 4

⁶⁸ M. I. Koržanskij, Popularnij komentar Kriminolnogu kodeksu, Kiev, 1997. godine, str. 34

⁶⁹ Mlađa maloletna lica se nalaze na granici između dece (prema kojima se ne primenjuju nikakve krivične sankcije) i starijih maloletnika. Stepen njihove zrelosti, psihičke i socijalne je takav da zaista ne bi bilo opravdano prema njima primeniti neke teže mere osim vaspitnih mera (B. Čejović, Krivično pravo u sudskoj praksi, Knjiga prva, Opšti deo, op.cit. str. 497)

⁷⁰ Stepenn duševne razvijenosti starijih maloletnika je znatno viši i on se približava duševnoj razvijenosti punoletnih lica. Zbog toga se prema ovim licima može izreći i kazna maloletničkog zatvora (B. Čejović, Krivično pravo u sudskoj praksi, Knjiga prva, Opšti deo, op.cit. str. 496)

⁷¹ Prema raspoloživim statističkim podacima o izrečenim krivičnim sankcijama prema maloletnim učiniocima krivičnih dela može se izvući zaključak o neefikasnosti u postupanju sa ovom kategorijom učinilaca krivičnih dela, a da je s druge strane, visok procenat recidiva

krivičnog postupka⁷² na druge grane prava (porodično pravo, pravo socijalnog staranja)⁷³. To su vaspitni nalozi (preporuke ili uputstva)⁷⁴. Osnov za primenu ovih mera proizilazi iz člana 40. stav 3. tačka b. Konvencije OUN o pravima deteta koju je 1990. godine potpisala i ratifikovala i naša zemlja. Prema ovako preuzetim obavezama, u krivičnom pravu je potrebno i poželjno da se uvedu mere postupanja sa decom koja su prekršila zakon (i tako učinila u zakonu predviđeno krivično delo), ali bez pribegavanja sudskom postupku.

Na sličan način i Standardna minimalna pravila OUN za alternativne kaznene mere (tzv. Tokijska pravila) iz 1990. godine⁷⁵ preporučuju širu upotrebu nezavodskih ili alternativnih mera kao osnova za minimalnu pravnu zaštitu lica kojima se izriču mere koje su alternativne zatvaranju (dakle supstituti institucionalnim merama). Cilj je ovih Minimalnih pravila da se i društvena zajednica više uključi u upravljanje krivičnim pravosuđem, a posebno u tretman maloletnika kao učinilaca krivičnih dela, kao i da se među ovim licima promoviše osećanje lične odgovornosti prema društvenoj zajednici.

Tako shvaćeno skretanje postupka označava različite načine, mere i metode kako bi se mladi sačuvali od štetnog dejstva sudstva za

– povrata (do 85 %). Dalje, u proteklom periodu javna tužilaštva su primenom diskrecionih ovlašćenja 1/3 krivičnih prijava prema maloletnicima odbacivala po principu jednostavnog oportuniteta, 1/3 krivičnih prijava je završavana obustavom krivičnog postupka zbog necelishodnosti daljeg vođenja krivičnog postupka, a prema samo 1/3 učinilaca krivičnih dela je izricana neka od maloletničkih krivičnih sankcija i to: 45-47 % ukor, 48 % mere pojačanog nadzora i 3-4 % zavodske mere, a kazna maloletničkog zatvora tek u 0,5-1 % (D. Obradović, Krivičnopravne odredbe o maloletnicima i dosadašnja iskustva u njihovoj primeni, Zbornik radova, Nova rešenja u krivičnom zakonodavstvu i dosadašnja iskustva u njihovoj primeni, Zlatibor, 2006. godine, str.256)

⁷² Diverzioni pravno sociološki koncept se zasniva na shvatanjima E. Dirkema, M. Vebera i N. Kristija u čijoj se osnovi nalazi razmišljanje o mogućnostima da se konflikt između žrtve i učinioca krivičnog dela reši mirno vansudskim putem i to poravnanjem oko zahteva za naknadu štete. Uloga države se ograničava na nepristrasnog posrednika koji interveniše u neformalnim postupcima (S. Konstantinović Vilić, M. Kostić, Diverzioni modeli i alternativne krivične sankcije primenjene prema maloletnicima u sukobu sa zakonom, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, broj 50/2007. godine, str. 88-89).

⁷³ B. Cvjetko, Formalne i neformalne sankcije u maloljetničkom kaznenom pravu, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, broj 2/1999. godine, str. 341-356

⁷⁴ D. Jovašević, Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica sa uvodnim komentarom, op.cit. str.12-13

⁷⁵ O. Perić, Položaj maloletnika u jugoslovenskom krivičnom zakonodavstvu sa stanovišta zaštite ljudskih prava, Zbornik radova, Prava čoveka i savremena kretanja u kriminalnoj politici, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 1989. godine, str. 100

maloletnike odnosno dejstva krivičnih sankcija⁷⁶. Ovakav je sistem poznat i kao sistem restorativne pravde⁷⁷ gde se prema maloletnom učiniocu krivičnog dela primenjuju mere koje su alternativa krivičnim sankcijama. U ovom se sistemu maloletniku nameće obaveza da preuzme odgovornost za svoje postupke, da se suoči sa žrtvom (oštećenim), ali i sa predstavnikom društva, kao i da aktivno radi na otklanjanju štete koja je pričinjena krivičnim delom. Zbog toga on učestvuje u različitim aktivnostima koje uopšte podižu nivo kvaliteta života u zajednici, ali i kojima stiče nova iskustva, postaje aktivan, koristan i produktivan član zajednice, razvija samokontrolu ponašanja i uključuje se u grupe vršnjaka koje nemaju delikventne sklonosti.

Pojam i vrste vaspitnih naloga

Vaspitni nalozi su posebne mere sui generis koje nemaju karakter krivične sankcije⁷⁸. Naime, prema maloletnom učiniocu krivičnog dela za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina može se izreći jedan ili više vaspitnih naloga⁷⁹. Svrha je ovih naloga da se ne pokreće krivični postupak prema maloletniku ili da se obustavi već pokrenuti postupak odnosno da se primenom ovakvog vaspitnog naloga utiče na pravilan razvoj maloletnika, kao i na jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi nastavio sa vršenjem krivičnih dela, posebno kada se radi o bagatelnom ili srednjem kriminalitetu. Dakle ovde se radi o merama isključivo specijalno preventivnog karaktera⁸⁰ koje vode izvansudskim oblicima intervencije.

⁷⁶ M. Ansel, Društvena odbrana, Beograd, 1991. godine, str. 63

⁷⁷ S. Savić, Restorativna pravda i Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica iz perspektive sudske prakse, Temida, Beograd, broj 1/2007. godine, str. 47-48

⁷⁸ I. Stevanović, Nova zakonska rešenja o maloletnicima: značaj alternativa institucionalnom tretmanu (u svetlu reintegracije izvršilaca i osnaživanje žrtava), Temida, broj 1/2006. godine, str. 61-67

⁷⁹ Značaj primene vaspitnih naloga je višestruko izražen u funkciji uslovljenog oportuniteta primenjivog od strane javnog tužioca odnosno u funkciji celishodnosti daljeg vođenja postupka o čemu odlučuje sud pri čemu posebno treba imati u vidu da je sudski postupak najčešće dug, skup, stigmatizujući i često neefikasan. Tim pre što se najčešće radi o bagatelnom kriminalitetu i to prema primarnim učiniocima krivičnih dela sa često pretpostavljenim ishodom – izricanjem sudskog ukora ili obustavljanjem postupka (D. Obradović, Krivičnopravne odredbe o maloletnicima i dosadašnja iskustva u njihovoj primeni, Zbornik radova, Nova rešenja u krivičnom zakonodavstvu i dosadašnja iskustva u njihovoj primeni, Zlatibor, 2006. godine, str.256)

⁸⁰ V. Žunić Pavlović, B.Popović Ćitić, Koncept vaninstitucionalnih sankcija prema maloletnicima u predlogu Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela, Zbornik radova, Kazneno zakonodavstvo: progresivna ili regresivna rešenja, Beograd, 2005. godine, str. 443-458

Vaspitne naloge izriču javni tužilac za maloletnike⁸¹ ili sudija za maloletnike⁸² ako su ispunjena dva kumulativna uslova: 1) objektivni uslov – da se radi o krivičnom delu za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina i 2) subjektivni uslov – koji se javlja u dva vida: a) da je maloletnik priznao izvršenje krivičnog dela i b) da postoji određeni odnos maloletnika prema krivičnom delu, ali i prema oštećenom licu. Vaspitni nalozi se mogu izreći samo maloletnim učiniocima krivičnih dela što znači da je njihova primena isključena prema mlađim punoletnim licima.

Pri izboru vaspitnog naloga⁸³ nadležni organ naričito uzima u obzir u celini interes maloletnika i oštećenog lica vodeći računa da se primenom jednog ili više vaspitnih naloga ne omete proces redovnog školovanja ili zaposlenja maloletnika. Ovako određeni nalog može da traje najduže šest meseci pri čemu se izbor, zamena i primena odnosno nadzor u primeni vaspitnog naloga od strane nadležnog organa vrši u saradnji sa roditeljima, usvojiocima ili staraocem maloletnika i nadležnim organom starateljstva. Naše maloletničko krivično pravo poznaje više vrsta vaspitnih naloga u smislu osnovnih postavki restorativne pravde koji omogućavaju skretanje sa klasične sudske procedure (član 7. ZOMUKD)⁸⁴. To su:

1) poravnanje⁸⁵ sa oštećenim⁸⁶ kako bi se naknadom štete, izvinjenjem⁸⁷, radom ili na neki drugi način otklonile u celini ili delimično štetne posledice izvršenog krivičnog dela⁸⁸,

⁸¹ Ovakvo rešenje je sporno budući da vaspitne naloge može da izriče i javni tužilac, dakle organ koji nije nadležan za izricanje krivičnih sankcija, jer se radi o organu krivičnog gonjenja. Sporno je takođe i što se ovi nalozi mogu izricati bez vođenja postupka u kome bi se utvrdilo da li je maloletnik izvršio i koje krivično delo.

⁸² Dosadašnja praksa u primeni Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica ukazuje na značajnu primenu vaspitnih naloga od strane sudija za maloletnike okružnih sudova u Valjevu, Novom Sadu, Subotici i Kragujevcu odnosno zamenika okružnog javnog tužioca za maloletnike u Sremskoj Mitrovici (I. Stevanović, N. Milošević, Neophodne pretpostavke za primenu Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Zbornik radova, Novo krivično zakonodavstvo: dileme i problemi u teoriji i praksi, Beograd, 2006. godine, str. 492)

⁸³ Iako vaspitni nalozi nisu vrsta krivičnih sankcija, ipak su neki od ovih naloga po svojoj sadržini i dejstvu slični vaspitnim merama – posebnim obavezama. Pri tome posebne obaveze kao krivične sankcije izriče sudsko veće posle sprovedenog postupka u kome je utvrđeno da je maloletnik izvršio krivično delo koje mu se stavlja na teret.

⁸⁴ Ministar pravde u saradnji sa Ministrom za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku i Republičkim javnim tužiocem donosi poseban podzakonski akt o izvršenju vaspitnih naloga

⁸⁵ Kod primene ovog vaspitnog naloga u praksi se javljaju sledeći problemi: 1) ko sprovodi postupak poravnanja (to bi mogao da bude javni tužilac za maloletnike ili sudija za maloletnike ili ovlašćeni medijator koji poziva maloletnog učinioca krivičnog dela i njegove

- 2) redovno pohađanje škole ili redovni odlazak na posao,
- 3) uključivanje bez naknade u rad humanitarnih organizacija ili poslova socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja⁸⁹,
- 4) podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga i
- 5) uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu.

roditelje, usvojiocce, staraoce ili drugog zakonog zastupnika da sami ili sa braniocem dođu na sastanak sa oštećenim (i njegovim punomoćnikom ili zakonskim zastupnikom), 2) gde se sprovodi postupak poravnjanja (u prostorijama javnog tužioca, u sudu ili u prostorijama ovlašćenog medijatora), 3) koliko dugo postupak može da traje (u praksi se zastupa mišljenje da postupak posredovanja treba da bude brz i efikasan, tako da ne traje duže od mesec dana) i 4) kako se postupak završava (zaključenjem pismenog poravnjanja kao rezultat medijacije – posredovanja u kome se određuju obaveze, rokovi njihovog ispunjenja i način praćenja sporazuma)

⁸⁶ U sudskoj praksi se može pojaviti problem kod primene ovog vaspitnog naloga ko se sve može smatati oštećenim licem – da li samo fizičko (punoletno – ili i lice koje je lišeno poslovne sposobnosti ili maloletno lice u kom slučaju se postavlja pitanje da li ova lica ili njihovi zakonski zastupnici ili punomoćnici učestvuju u primeni ovog vaspitnog naloga) ili pravno lice (i ko u pravnom licu – zakonski ili statutarni punomoćnik)

⁸⁷ U slučaju primene ovog vaspitnog naloga, maloletnik koji je u pripremnom postupku priznao izvršenje krivičnog dela i izrazio spremnost da se izvini predstavniku oštećenog pravnog lica to može da učini u sudu ili da zajedno sa svojim zakonskim zastupnikom ode u oštećeno pravno lice i da se javno izvini u prisustvu ovlašćenog predstavnika pravnog lica

⁸⁸ Posredovanje između maloletnog učinioca krivičnog dela i oštećenog je najčešće primenjivan oblik diverzionog postupanja u raznim državama (npr.SAD, Norveška, Danska). No, postoje i drugi slični modeli kao što su: poravnjanje (Slovenija, Hrvatska, Austrija, Nemačka, Belgija, Francuska, Norveška, Kanada, SAD), popravni odbor lokalne zajednice (SAD), zajednički porodični sastanak ili porodični sud (Novi Zeland, Australija), odlučivanje u krugu (SAD) i sud za maloletnike (SAD, Kanada, Japan, Nemačka).

⁸⁹ U primeni ovog vaspitnog naloga u praksi su se javljali problemi kako odrediti izbor ovih organizacija na lokalnom nivou i kako ih animirati da pristanu na primenu vaspitnih naloga. Stoga se kao jedno od rešenja u praksi iskristalisalo mišljenje prema kome na zahtev javnog tužioca ili suda za maloletnike organ starateljstva treba da sprovede anketu na lokalnom nivou te da napravi izbor od zainteresovanih ustanova i organizacija državnog (javnog) i civilnog sektora koje bi se uključile u društveno koristan projekat prevencije maloletničke delikvencije, da sa njima sačini pismene sporazume sa vrstom i sadržinom određenih poslova i aktivnosti te da ovaj spisak ustanova i organizacija kao i zaključene sporazume dostave organima maloletničkog krivičnog pravosuđa koje bi u svakom konkretnom slučaju birali onu ustanovu i vrstu i prirodu poslova i aktivnosti maloletnika za koje se smatra da bi se najpovoljnije ostvarila svrha konkretnog vaspitnog naloga (D. Obradović, Krivičnopravne odredbe o maloletnicima i dosadašnja iskustva u njihovoj primeni, Zbornik radova, Nova rešenja u krivičnom zakonodavstvu i dosadašnja iskustva u njihovoj primeni, Zlatibor, 2006. godine, str.256)

Javni tužilac za maloletnike takođe ima mogućnost da svoju odluku o nepokretanju krivičnog postupka shodno načelu oportuniteta gonjenja (član 58. ZOMUKD) uslovi pristankom maloletnika i njegovih roditelja, usvojioca ili staraoca kao i samom spremnošću maloletnika da u ostavljenom roku ispuni jedan ili više postavljenih vaspitnih naloga. Zapravo, sve dok ne podnese zahtev za pokretanje pripremnog postupka, javni tužilac za maloletnike ima široke diskrecione mogućnosti u pogledu odlučivanja da li će pokrenuti krivični postupak prema maloletniku zbog učinjenog krivičnog dela ili ne.

Uvođenje vaspitnih naloga⁹⁰ u sistem maloletničkog krivičnog pravosuđa u velikoj meri je promenilo i ulogu oštećenog lica⁹¹: a) u smislu njegovog aktivnog uključivanja u realizaciju pojedinih vaspitnih naloga, b) promene položaja oštećenog od pasivne žrtve krivičnog dela i "nemog posmatrača" krivičnog postupka koji sada preuzima aktivniju ulogu u smislu davanja svoga pristanka za izricanje odnosno praćenja toka izvršenja pojedinih vaspitnih naloga i v) primarni cilj postupanja prema maloletniku predstavlja popravljavanje štete nanete žrtvi i reintegracija učinioca krivičnog dela umesto njegovog otuđenja i izolacije iz društva.

Primena vaspitnih naloga u uporednom pravu

Savremeno krivično pravo takođe poznaje različite alternativne mere i postupke skretanja (diverzije) prema maloletnicima. U tom smislu ćemo analizirati primenu diverzionih (neformalnih ili alternativnih) mera prema maloletnim učiniocima krivičnih dela u krivičnom zakonodavstvu sledećih država: 1) Bosne i Hercegovine, 2) Crne Gore, 3) Francuske i 4) Makedonije.

1. Bosna i Hercegovina

Tako novo krivično pravo Republike Bosne i Hercegovine (čl.76-78. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, čl. 80-82. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, čl.80-82. Krivičnog zakona Brčko Distrikta BiH i čl. 65-67. Krivičnog zakona Republike Srpske)⁹² predviđa vaspitne

⁹⁰ LJ. Žakman Ban, *Mogućnosti probativnog pristupa u okviru alternativnih sankcija u Hrvatskoj, Kriminologija i socijalna integracija*, Zagreb, broj 1/1994. godine, str. 77-96

⁹¹ J. Hrnčić, D. Vujačić, T. Džamonja Ignjatović, V. Despotović Stanarević, *Primena medijacije između žrtve i maloletnog prestupnika u Srbiji, Zbornik radova, Novo krivično zakonodavstvo: dileme i problemi u teoriji i praksi*, Beograd, 2006. godine, str. 535-543

⁹² B. Petrović, D. Jovašević, *Krivično (kazneno) pravo Bosne i Hercegovine, Opći dio*, Sarajevo, 2005. godine, str. 358-359

preporuke kao alternativne mere koje se mogu izreći maloletnim učiniocima krivičnih dela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine pod sledećim uslovima: a) ako je maloletnik priznao izvršenje krivičnog dela i b) ako je maloletnik izrazio spremnost da se pomiri sa oštećenim.

Vaspitne preporuke izriče nadležni tužilac ili sudija za maloletnike sa rokom trajanja do jedne godine. Svrha je ovih preporuka: 1) da se ne pokreće krivični postupak prema maloletnom učiniocu lakšeg krivičnog dela i 2) da se utiče na maloletnika da ubuduće ne vrši krivična dela. Ovi krivični zakoni u Bosni i Hercegovini predviđaju više vrsta vaspitnih preporuka. To su: 1) lično izvinjenje oštećenom, 2) naknada štete oštećenom, 3) redovno pohađanje škole, 4) rad u korist humanitarne organizacije ili lokalne zajednice, 5) prihvatanje odgovarajućeg zaposlenja⁹³, 6) smeštaj u drugu porodicu, dom ili ustanovu, 7) lečenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi i 8) posećivanje određenih vaspitnih, obrazovnih, psiholoških i drugih savetovališta.

2. Crna Gora

I novo krivično pravo Republike Crne Gore posle novele⁹⁴ iz jula 2006. godine u čl. 80a-80e. Krivičnog zakonika uvodi sistem vaspitnih naloga kao alternativne mere restorativne pravde. Jedan ili više vaspitnih naloga se mogu izreći maloletnom učiniocu krivičnog dela za koje je propisana kazna zatvora do pet godina ili novčana kazna. Dve su pretpostavke za primenu vaspitnih naloga. To su: 1) priznanje maloletnika da je izvršio krivično delo i 2) odnos maloletnika prema izvršenom krivičnom delu i prema oštećenom.

Do primene vaspitnih naloga dolazi po slobodnoj oceni suda ili na predlog nadležnog državnog tužioca. Svrha je ovako izrečenog vaspitnog naloga da se ne pokreće krivični postupak prema maloletniku ili da se obustavi već pokrenuti krivični postupak pri čemu je potrebno da se primenom određenog naloga u dovoljnoj meri utiče na pravilan razvoj maloletnika i jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činio krivična dela. Pri izboru vaspitnog naloga, državni tužilac ili sud uzimaju u obzir u celini interes maloletnika i oštećenog vodeći računa da se njegovom primenom ne ometa redovno školovanje ili zaposlenje maloletnika. Ovako određeni vaspitni nalog može da traje najduže šest

⁹³ A.R. Roberts, *Social work in juvenile and criminal justice setting*, Springfield, 1983. godine, str. 214-237

⁹⁴ Službeni list Republike Crne Gore broj 47/2006 od 25. jula 2006. godine

meseci u kom roku se izrečeni nalog može zameniti drugim nalogom ili se pak može ukinuti.

U članu 80c. Krivičnog zakonika Crne Gore predviđeni su sledeći vaspitni nalozi: 1) poravnanje sa oštećenim kako bi se naknadom štete, izvinjenjem, radom ili na neki drugi način otklonile u celini ili delimično štetne posledice krivičnog dela, 2) redovno pohađanje škole ili redovno odlaženje na posao, 3) uključivanje bez naknade u rad humanitarnih organizacija ili poslova socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja, 4) podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju ili odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga i 5) uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu.

3. Francuska

U Francuskoj je krivičnopravni položaj maloletnika uređen Uredbom o deci delikventima (iz 1945. godine koja je kasnije više puta menjana i dopunjavana). Prema članu 15-1 Uredbe⁹⁵ sud za maloletnike (tribunal pour enfants) može učiniocu krivičnog dela koje je navršilo deset godina da izrekne jednu ili više alternativnih vaspitnih sankcija⁹⁶: 1) oduzimanje predmeta, 2) razne vrste zabrana (zabrana pojavljivanja na mestu izvršenja krivičnog dela, zabrana približavanja oštećenom, zabrana druženja i kontaktiranja sa saučesnikom u krivičnom delu) s tim da one ne mogu da traju duže od jedne godine i 3) pohađanje kurseva građanskog vaspitanja kojima je cilj da maloletnika obuče ili podsete na obaveze iz čl. 15-1, st. 1. tač. 1-6. Uredbe.

Kršenjem ovako postavljenih obaveza ili uputstava sud za maloletnike može maloletnom učiniocu krivičnog dela da izrekne sankciju institucionalnog karaktera (predviđenu u čl. 15. Uredbe) i to: 1) upućivanje u ovlašćenu javnu ili privatnu ustanovu za vaspitanje ili profesionalno obrazovanje, 2) upućivanje u medicinsku ili medicinsko- psihološku ustanovu, 3) predaja službi za pomoć deci i 4) upućivanje u internat prilagođen maloletnicima školskog uzrasta.

⁹⁵ O. Perić, Alternativne mere i sankcije u novom krivičnom zakonodavstvu o maloletnicima, Bilten Okružnog suda u Bogradu, Beograd, broj 69/2005. godine, str.14-15

⁹⁶ A. Raison, Le Statut des mineurs et des majeurs proteges, Paris, 1978. godine, str. 89-114

4. Makedonija

Donošenjem Zakona za maloletničku pravdu⁹⁷ jula 2007. godine i Republika Makedonija se priključila nemalom broju država koje u sistemu maloletničkog krivičnog prava prihvataju ideje restorativne pravde predviđajući alternativne mere postupanja prema maloletnim učiniocima uglavnom lakših krivičnih dela. Prvo, u članu 13. ovog zakona je predviđena mogućnost izricanja mera pomoći i zaštite. To su zakonom predviđene mere koje se sastoje u oduzimanju ili ograničavanju sloboda ili prava maloletniku koji je izvršio krivično delo za koje je propisana kazna zatvora do tri godine ili prekršaj. Ove mere, jednu ili više njih, izriče sudija za maloletnike ili veće za maloletnike nadležnog suda. No, ove mere mogu da izriču pod zakonom predviđenim uslovima i drugi specijalizovani nadležni organi kao što su: centar za socijalni rad, javni tužilac, organ unutrašnjih poslova ili ustanova za izvršenje sankcija za maloletnike.

Mere pomoći i zaštite se mogu primeniti prema detetu u riziku (licu koje je u vreme izvršenja krivičnog dela bilo u uzrastu do četrnaest godina) ali i prema njegovoj porodici ili staraocu maloletnika. Izriču se u postupku po prijavi organa unutrašnjih poslova, škole ili druge institucije za vaspitanje, porodice maloletnika, oštećenog lica ili nekog drugog lica (člana dalje porodice, rodbine ili komšije).

Prema detetu u riziku ove mere se mogu izreći pod sledećim uslovima: a) da se radi o licu uzrasta do navršениh četrnaest godina, b) da se radi o licu koje je izvršilo krivično delo za koje je u zakonu propisana kazna zatvora do tri godine ili prekršaj, v) da se radi o licu koje je izvršilo krivično delo ili prekršaj usled zavisnosti od upotrebe opojnih droga, psihotropnih supstancija ili alkohola, licu koje je ometeno u razvoju, licu koje je žrtva nasilja, vaspitno ili socijalno zapuštenom licu koje se našlo u situaciji koja otežava ili onemogućava ostvarivanje vaspitne funkcije porodice ili licu koje nije uključeno u sistem obrazovanja ili vaspitanja ili licu koje se odalo piću, skitničanju ili prostituciji i koje je zbog takvih svojstava došlo ili je moglo da dođe u sukob sa zakonom i g) da je centar za socijalni rad ocenio da postoji rizik po razvoj ličnosti deteta i njegovo pravilno vaspitanje.

Prema članu porodice ili staraocu maloletnika nadležni organi mogu da izreknu mere pomoći ili zaštite u slučaju kada su članovi porodice zanemarili ili zloupotrebili vršenje svojih prava i dužnosti u pogledu zaštite ličnosti, prava ili interesa deteta. Pored mera pomoći i zaštite, Zakon za

⁹⁷ Služben vesnik na Republika Makedonija broj 87/2007

maloletničku pravdu Republike Makedonije u članu 53. predviđa da se krivično odgovornom starijem maloletnom učiniocu krivičnog dela mogu izreći alternativne mere koje u smislu člana 54. istog zakona treba da ostvare sledeće ciljeve: a) da se ne primeni kazna kada to nije nužno za sprečavanje vršenja krivičnih dela i b) kada se može očekivati da se primenom mera pomoći, zaštite i nadzora na slobodi dovoljno može uticati za vaspitanje, prevaspitanje i pravilan razvoj maloletnika. U zakonom predviđenim slučajevima starijem maloletnom učiniocu krivičnog dela se mogu izreći sledeće alternativne mere:

a) uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom (član 55.) – izriče se za krivično delo za koje je u zakonu propisana kazna zatvora do tri godine ili novčana kazna pri čemu se kao vreme proveravanja (vreme kušnje ili probacije) određuje vreme u trajanju od jedne do tri godine,

b) uslovno prekidanje vođenja krivičnog postupka (član 56.) – izriče se ako je učinjeno krivično delo za koje je u zakonu propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina pod uslovom da je maloletnik: 1) izrazio kajanje zbog izvršenog krivičnog dela, 2) odstranio posledicu krivičnog dela, 3) nadoknadio štetu ili se pomirio sa oštećenim koji je saglasan sa prekidom krivičnog postupka i 4) u roku od dve godine ponovo ne učini novo krivično delo i

v) opšte koristan rad (član 57) - izriče se za krivično delo za koje je u zakonu propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine. Ovaj rad može da traje od pet do sto časova i izriče se ako je potrebno da se na ovaj način izvrši vaspitni uticaj na ličnost i ponašanje maloletnika.

ZAVRŠNA RAZMATRANJA

Sistem novog maloletničkog krivičnog prava Republike Srbije u potpunosti je podređen kriminalno-političkim ciljevima – a to je vaspitanje maloletnog učinioca krivičnog dela i njegovo prevaspitanje. Na taj način je istaknut specijalno preventivni karakter ove grane prava čime je napušten njegov dotadašnji "terapeutski" karakter. U teoriji se stoga ističe da su maloletničke krivične sankcije u prvom redu mere pomoći, mere socijalizacije sa što manje elemenata prinude, ograničenja prava i slobode i represije, a sve više mere pomoći, brige, nadzora i otklanjanja i predupređivanja smetnji i uslova za njihov normalan i nesmetan razvoj i sazrevanje. To u krajnjoj liniji i odgovara tzv. Havanskim pravilima koje je OUN usvojila 1990. godine koja u odnosu na maloletne učinioce krivičnih

dela zahteva isključenje ili svođenje na minimum bilo kakvog oblika lišenja slobode (član 11. tačka b.).

No, pored i umesto krivičnih sankcija moderna krivična zakonodavstva (Nemačka, Francuska, Slovenija, Hrvatska, Crna Gora, Makedonija, Bosna i Hercegovina) poznaju različite mere alternativnog karaktera čija se primena preporučuje prema teoriji neintervenisanja kad god je moguće izbegavanje krivičnog pravosuđa preko skretanja krivičnog postupka (diversion) posebno kada se radi o bagatelnom, epizodnom, primarnom, situacionom ili slučajnom kriminalitetu. To su različite mere sui generis u vidu vaspitnih naloga, uputstava, zabrana ili preporuka čiji je cilj da se izbegne ili odloži vođenje krivičnog postupka prema maloletnom učiniocu krivičnog dela. Zapravo cilj je primene ovih mera skretanje postupka prema maloletnim licima sa krivičnog prava na druge grane prava (npr. porodično pravo ili pravo socijalnog staranja). Ovakvo je rešenje u skladu sa članom 40. stav 3. tačka b. Konvencije UN o pravima deteta koji zahteva od država potpisnica da preuzmu mere kad god je moguće i poželjno da se uvedu mere postupanja sa decom i maloletnicima koja su prekršila zakon bez pribegavanja sudskom postupku.

Zapravo, najznačajnija novina novog maloletničkog krivičnog prava jeste uvođenje alternativnih mera koje treba da vode skretanju krivičnog postupka koje su u novom zakonskom rešenju definisane u obliku vaspitnih naloga (preporuka ili uputstava). Tako shvaćeno skretanje postupka označava različite načine, mere i postupke kako bi se mladi sačuvali od štetnog dejstva sudstva za maloletnike odnosno krivičnih sankcija. Vaspitni nalozi su posebne mere sui generis koje nemaju karakter krivične sankcije. Naime, prema maloletnom učiniocu krivičnog dela za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina može se izreći jedan ili više vaspitnih naloga. Svrha je ovih naloga da se ne pokreće krivični postupak prema maloletniku ili da se obustavi već pokrenuti postupak odnosno da se primenom ovakvog vaspitnog naloga utiče na pravilan razvoj maloletnika kao i na jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi nastavio sa vršenjem krivičnih dela, posebno kada se radi o bagatelnom ili srednjem kriminalitetu. Dakle ovde se radi o merama isključivo specijalno preventivnog karaktera.

LITERATURA

- (1) AĆIMOVIĆ, M. (1980). Neki aspekti maloletničke delikvencije u SR Bosni i Hercegovini, Pravna misao, broj 1-2. Sarajevo.
- (2) BISHOP N. (1999). Swedish Penal Code, Stockholm.
- (3) CARIĆ, A. (2002). Mlade osobe u kaznenom pravu, Zagreb,
- (4) FOKS, D. (2004). Restorativno pravo – upotreba obiteljskih grupnih savjetovanja u britanskom pravosudnom sistemu za maloljetnike. Zagreb: Kriminologija i socijalna integracija, broj 2..
- (5) GERAGHTY, T.F. (1997). The debate over the future of juvenile courts, The Journal of criminal law and criminology, broj 1.
- (6) JOVAŠEVIĆ, D. (2006). Krivično pravo, Opšti deo, Beograd.
- (7) JOVAŠEVIĆ, D. (2006). Leksikon krivičnog prava, Beograd.
- (8) KONSTANTINOVIĆ VILIĆ, S. (1978). Deca učinioi krivičnih dela u Nišu. Niš: Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu.
- (9) KONSTANTINOVIĆ VILIĆ, S. (1981). Fenomenologija delikvencije maloletnica. Zagreb: Zbornik radova, Žena.
- (10) KONSTANTINOVIĆ VILIĆ, S. MILADINOVIĆ, V. ĐURĐIĆ, V. (1994). Primena krivičnopravnih mera prema maloletnim prestupnicima. Beograd: Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, broj 1-2.
- (11) LOLIS, N.. MANGAKIS G, (1973). The Greek penal code, London.
- (12) MARJANOVIĆ, G. (2005). Makedonsko krivično pravo, Opšt del.
- (13) OBRETKOVIĆ, M. (1993) Pravni status maloletnih prestupnika između pravde i socijalne zaštite. Beograd: Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja.
- (14) PAGGLE, C. D. (1997). Chinese Criminal Law, Peking.
- (15) PERIĆ, O. (1990). Pokret nove društvene odbrane i krivičnopravni položaj maloletnika. Novi Sad: Zbornik Matice srpske, broj 88.
- (16) PERIĆ, O. (1994). Decenija velikih promena u krivičnopravnom statusu maloletnika. Beograd: Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, broj 1-2.
- (17) PERIĆ, O. (2000). Položaj maloletnika u jugoslovenskom krivičnom zakonodavstvu sa stanovišta zaštite ljudskih prava. Novi Sad: Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, broj 1-3/.
- (18) PERIĆ, O. (2005). Alternativne mere i sankcije u novom krivičnom zakonodavstvu o maloletnicima. Beograd: Bilten Okružnog suda u Beogradu, broj 69.
- (19) PONCELA, P. (2003). Droit de la peine, Themis, Paris.

- (20) SIJERČIĆ ČOLIĆ, H. (2001), Asocijalno ponašanje djece i maloljetnika – uzroci i oblici reakcije u sistemu krivičnog pravosuđa u BIH na takvo ponašanje. Sarajevo: Pravna misao, broj 9-10.
- (21) SINGER, LJ.MIŠKAJ- TODORVIĆ, M. (1992). Analiza nekih obilježja kriminalite maloljetnika u Republici Hrvatskoj s posebnim naglaskom na vrstu kaznenih djela i mjesto njihovog izvršenja, Zagreb: Policija i sigurnost, broj 3.
- (22) STOJANOVIĆ, Z. (2005). Krivično pravo, Opšti deo, Beograd.
- (23) ŠKULIĆ, M. (1997). Princip oportuniteta u krivičnom postupku prema maloletnicima. Beograd: Izbor sudske prakse, broj 7-8.
- (24) VEŠOVIĆ, M. (1978). Maloljetnik kao objekt krivičnopravne zaštite. Sarajevo: Pravna misao, broj 7-8.

THE APPLICATION OF THE ALTERNATIVE MEASURES FOR JUVENILE IN CRIMINAL LAW

All material (corporeal), processing and executive provisions related to criminal law in Republic of Serbia about juveniles are, in the new Law about juvenile comitters and criminal law protection of juveniles from 2006. Janauary 1st (LAJCCA), conjoint in one place. That is how the juvenile criminal law has been created. It is characterized as follows : 1) principally, inquest of the juvenile injurers guilt is excluded, 2) among criminal sanctions towards juvenile injurers the priority belongs to the educable provisions comparing to the punishment that presents the exception expressed in juvenile jail implementation. By the way of exception with the juvenile jail can be punished only the older juvenile if he committed a crime for which the proposed punishment is over five years, if he is sufficiently mentally mature that he can understand importance of that crime and he control his acts and if the consequences of the committed crime are that grand, and the extent of guilt that high when the application of educative provisions wouldn't be justified, 3) in the criminal proceeding towards juveniles, prosecution and juridical apparatus have wide authority in terms of starting, processing and terminating the proceeding. Those authorities consist of discrete rights to withdraw prosecution no matter what is the committed crime, if it is considered that it would be useful in terms of education and reeducation of the juvenile delinquent. The principle of utility has the priority than the principle of objectiveness. The court mandates consist of not only a wide scale of optional means and provisions, but of possibility to replace already delivered verdict with some other more convenient provision, if it is required by the specific situation and 4) in juridical system of the Republic of Serbia

*Zbornik IKSI, 1-2/2009 – D. Jovašević, Z. Stevanović
„Primena alternativnih mera za maloletnike
u krivičnom pravu”, (str. 37-64)*

there are special jurisdictional bodies for struggle against juvenile criminality: special departments for juvenile delinquency in internal affairs agencies, a prosecuting attorney for juveniles and special juvenile council i.e. the juvenile court that supervises the whole criminal proceeding against any juvenile delinquent. In this paper authors has analysed applicatin og new educative measure against juvenile persons as criminal actors.

*KEY WORDS: code / juvenile / crime / education /
educational dictate / court*